

PRUDENCI BERTRANA, (1867-1941), ENTRE EL REGENERACIONISME I L'ESTETICISME A GIRONA

JOSEP BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ

INSTITUT D'ESTUDIS GIRONINS

Aquest any 2017 s'acompleixen 150 anys del naixement de Prudenci Bertrana i Comte, escriptor i artista nascut a Tordera l'any 1867. La seva família va instal·lar-se posteriorment a Girona per tal que Prudenci estudiés el batxillerat a l'Institut. A Girona, el jove Bertrana hi coneix Neus Salazar, que esdevindrà la seva muller i a la ciutat dels rius hi neixen també els seus quatre fills. Prudenci Bertrana immortalitza amb la seva prosa moltes vivències i descripcions de la ciutat. L'artista i escriptor va vincular-se amb el grup del «modernisme gironí» i va prendre posicions en alguns casos regeneracionistes i en d'altres va dedicar-se plenament a una labor purament esteticista, la pintura i el dibuix, com ha mostrat recentment l'exposició del Museu d'Art de Girona, «Prudenci Bertrana pintor»¹. Va ser un home de vida atribolada, difícil i en moltes ocasions la tragèdia personal planà en moltes de les circumstàncies de la seva existència.

En vida Prudenci Bertrana no es pot pas dir que aplegués massa èxits artístics. La seva biografia és més aviat la d'un home sobre el qual gravita el determinisme de la seva família, sobretot el mal geni i els infortunis del pare. Acotxat per la mare, sempre amorosa i sensual envers Prudenci, ell esdevé un hereu a qui el tarannà del pare i el malbaratament de les seves hisendes resultaran una autèntica llosa de pedra per a la seva vida. De caràcter més aviat esquerp amb la gent urbana, va ser un home d'un tarannà vacil·lant, incomprès, somiador, poc realista el qual trobà la poètica de la literatura, en la natura en llibertat i en els seus elements. Remarca Joan-Lluís Marfany,

¹ Museu d'Art de Girona, «Prudenci Bertrana pintor», 11 de maig a 1 d'octubre 2017.

al respecte, «*És l'home que s'emociona, que s'embadaleix davant l'espectacle de la natura.*»² Escrivia també la seva filla Aurora quant al seu tarannà: «*El do d'observació de Prudenci Bertrana i la seva honradesa d'escriptor, units al seu pur i absolut amor als éssers humans i a les coses senzilles i naturals, n'han fet un narrador extraordinari, únic en el seu gènere.*»³

Josep Pla, que l'havia vist moltes vegades pels carrers de Girona i en la seva etapa barcelonina va escriure d'ell: «*L'escriptor Prudenci Bertrana, esperit poc adequat per a la filosofia, tenia fama, en aquell ambient, d'home silvestre, tosc i ordinari. Més que un suburbial, era considerat un rural. Molta gent se'l figurava amb les ungles brutes, l'orella peluda i els pantalons acordionats i esfotrassats.*»⁴

Prudenci Bertrana intentà de sortir-se'n amb l'art, enmig de la gran onada «modernista», «*l'eufòria cultural i política de 1906-1910*», de la qual parla el crític Marfany,⁵ però el gironí, no va gaudir ni de bon tros de les seguretats econòmiques per dedicar-se plenament a l'art de les quals va gaudir el seu amic -gran hereu escampa- Santiago Rusiñol. Si va intentar esdevenir -en aquella època- «hereu escampa», Bertrana va fracassar rotundament; amb quatre fills i un pare bel·licós al seu càrrec, la vida no se li presentà gens fàcil. Va buscar la innovació amb els seus dibuixos i la seva pintura sovint creada a "plein air" als quals hi va dedicar molts esforços, però «l'art», no li va proporcionar el sosteniment econòmic que anhelava i que necessitava. Prudenci, en la seva maduresa, en l'àmbit de la literatura potser va aconseguir algun rèdit més crematístic, però només per anar fent. Assoleix, això sí, unes creacions literàries amb una gran riquesa lingüística. Un català únic, ric d'adjectius, de lèxic que prové de la pròpia natura i dels homes i les dones que visqueren en contacte amb la natura; la genuïtat de la llengua catalana li prové directament dels rústecs, dels pagerols, dels caçadors i dels pastors, però és la riquesa lèxica, el que l'equipara amb els grans creadors literaris del «modernisme ruralista». Vegem com a exemple un passatge de la novel·la *L'Hereu*, obra que segons Marfany, «és una elegia a un món rural en desaparició»⁶:

«Sempre a dret fil de l'om, després de traspassar un prat vorer a la riera, calia obrir-se pas a coltellades per un falguerar espès i de l'altura d'un home, i encara, per un embull de tanyis i planes enfiladisses de tota mena que

² MARFANY, J.LL., *Aspectes del Modernisme*, pàg. 242, Editorial Curial, Barcelona, 1984.

³ BERTRANA, Aurora, *Una vida*, pàg. 92, Editorial Vergara, 1965, Barcelona.

⁴ Vegeu PLA, Josep, *Retrats de passaport*, O.C. Vol. 17, pàg.82, Editorial Destino, Barcelona, 1982.

⁵ MARFANY, J.LL. Op. cit. 239.

⁶ MARFANY, Op. cit. 247.

dificultaven el transitar pel corriol esborradís que menava a la Font. I aquest corriol, terriblement costerut i relliscós, serpejava per entre una perxada de castanyers i d'avellaners i sota un velàrium de fulles impenetrable als raigs del sol. Si no desmaiaven en fer una tan penosa ascensió, assolien un planell de greda d'uns tres metres quadrats. Allí s'obria, en el flanc de l'obaga gairebé vertical i cobert de fullaraca i d'estellicons de rodell, una catbalma bellament folrada de líquens i criptògames que era un pur degotís d'aigua gebrada i diamantina».⁷

Aquest esdevé només un fragment, una mostra de la riquesa expressiva que arriba a assolir Bertrana en les seves proses i novel·les. Els reconeixements i les compensacions per la seva obra literària malauradament li van arribar massa tard.

ASPECTES BIOGRÀFICS

Prudenci Bertrana va estudiar el Batxillerat a Girona i va intentar, pressionat pels interessos del pare, de realitzar la carrera d'enginyer industrial, però les temptatives, primera per pintar i després per escriure van fer-lo desistir definitivament de l'aventura universitària barcelonina.

El pare de Prudenci Bertrana, Josep Bertrana, carlí i home més aviat bèl·ligerant era propietari rural dedicat a la producció del suro en les seves propietats als territoris de la Selva. Va ser un home excessivament portat per la seva passió política de tal manera que molt sovint abandonava la dona i el fill, "*desapareixia dies i setmanes sense dir mai on anava ni quan tornaria.*"⁸ El progenitor, doncs, segons escriu la seva neta tenia "*un tarannà que no li permetia de viure en pau ni que l'esposa ni el fill hi visquessin*". Aquesta inestabilitat, les insatisfaccions i el mal geni del pare, sens dubte van repercutir en el tarannà a vegades taciturn i silent del fill.⁹

Acabada la Guerra carlina, la família va instal·lar-se en una casa que va fer construir el pare Bertrana a Santa Eugènia al barri de "La Rodona" a Girona, on el fill Prudenci hauria d'estudiar el batxillerat. Tot i que passaven els estius a les propietats sureres del mas Espriu de L'Esparra, a prop de Santa Coloma

⁷ Vegeu edició moderna, a cura de Guillem Molla i Glòria Granell, *L'Hereu*, pàg.91, Edicions de la ela geminada, Girona, 2016.

⁸ Op. cit & supra. Pàg 10.

⁹ Op. cit & supra. Pàg. 10.

de Farners, el fill allí, en aquells camps i en la llibertat d'aquells boscos hi va ser intensament feliç. Aquell viure a pagès donaria forma posteriorment a les seves creacions, a les seves minucioses descripcions, als seus personatges amb una extraordinària sensibilitat que el futur escriptor sentiria per la llengua, pels tipus i pels elements del natural: *“En aquells esponerosos alzinars, ell hi vivia grans aventures. Albirava rèptils, caçava nius, es perdia en fondalades obagoses on s'imaginava exposar-se a mil perills i esdevenir un gran aventurer. Descobria camins escabrosos i rostos que no menaven enlloc (...)*

Els nois del masover ensenyaven al fill de l'amo d'abastar nius, de pescar, d'escorxar granotes, d'empaitar tota mena d'animàlies. Pocs anys després, l'hereuet Bertrana s'havia convertit en un caçador aferrissat d'ocells, en pescador de granotes, en implacable exterminador de serps i d'escorpits. Fins als darrers anys de la seva vida, Prudenci Bertrana servà la seva passió per caçar.”

L'adolescència de Prudenci Bertrana va escolar-se, doncs, entre els llargs mesos que passava al mas Espriu de L'Esparra i els estudis de Batxillerat a Girona, *“El seu apassionat amor al camp es precisava i aprofundia. Els tres o quatre mesos que passava al mas Espriu eren els únics que li semblaven dignes d'ésser viscuts. Els vuit o nou que passava a Girona no representaven altra cosa sinó un buit entre l'estiu passat i l'estiu a venir”*¹⁰

A Girona, en els temps que acudia a l'institut s'havia enamorat de Neus Salazar, la germana d'un seu company, *“una noia amb pocs estudis però naturalment intel·ligent, bondadosa i sensible.”* Després del seu pas pel *Instituto Provincial* va completar els estudis de Llotja a Barcelona. Aquests estudis tampoc reeixiren del tot tal i com s'hauria pogut esperar i la família Bertrana va decidir d'instalar-se i desenvolupar la seva vida a Girona en un nou pis al barri del Mercadal. El pare de Prudenci, l'any 1890, havia venut als seus consogres la casa que havia fet construir a Santa Eugènia perquè de manera desgraciada els seus negocis del suro i el manteniment de les finques rurals a mans de masovers incauts començaven a anar a mal borràs. El pare va quedar vidu i es donà aleshores a una certa mala vida. Va malbaratar les finques amb mals negocis; en morir d'hemiplèxia i després d'una penosa, llarga i enervant convalescència va deixar un panorama desolador de deutes al fill. Prudenci aleshores ja estava casat amb Neus Salazar amb la qual havia tingut dues filles Aurora i Helena i anys més tard seria pare també d'un noi, l'Heribert i una altra noia, Cèlia.

¹⁰ Op.cit. & supra. Pàg. 10.

BERTRANA PINTOR «ESTETICISTA» I INTELECTUAL «REGENERACIONISTA»

En aquelles circumstàncies, el fill Bertrana, per tal de fer front als deutes contrets pel pare i poder tirar endavant la seva família, aconsellat per alguns amics va muntar una acadèmia de pintura a Girona. Com a pintor, Prudenci als seus vint-i-cinc anys (1892) va arribar a participar a l'exposició de pintura de Sant Feliu de Guíxols on hi va ser considerat un jove renovador. De fet no va arribar a ultrapassar les tècniques del “*plein aire*” però algunes de les seves pintures tendeixen a un cert «impressionisme» força d'acord amb els plantejaments estètics que tenien aleshores els pintors modernistes. Com sigui que la creació pictòrica no li donava del tot per viure va aconseguir una plaça de mestre de dibuix al *Instituto Provincial* i també donava lliçons de dibuix i pintura en una escola de monges. De dibuix i pintura Bertrana va realitzar treballs de totes menes, fins i tot, per tal d'aportar quelcom a la subsistència econòmica familiar havia pintat ex-vots i rètols de botigues.¹¹ Reportava Josep Pla sobre la seva figura: «*Per la manera d'anar pel món, el judicaven massa artistàs. Anava vestit d'artista: xalina, barret més aviat ample, morenor de pell trencada, sabatots d'una distinció vaga...*»¹²

Prudenci Bertrana va tenir, doncs, dintre d'aquesta escola modernista gironina la seva etapa “esteticista”. De tota manera no se'l pot considerar, tant pel que va pintar com pel que va escriure, únicament com a “modernista esteticista”, tal i com crítica i historiadors han qualificat al seu amic Santiago Rusiñol. De Bertrana, si analitzéssim fil per randa els seus escrits periodístics, les seves conferències, alguns assajos i la seva activitat també política, veuríem que adoptà -pel seu ideari republicà- una actitud davant la societat i els esdeveniments, un posicionament clarament «regeneracionista». En el fons Bertrana també pretenia de transformar la societat conservadora en la qual va viure. L'autor de *Josafat*, ja aplicat en l'ofici d'escriure va tenir, sens dubte, els seus impulsos “regeneracionistes”. A tall d'exemple, el seu “regeneracionisme” podria analitzar-se ja en la conferència que va donar a la seu de La Unió Republicana de Girona el dia 26 de març de 1911. Per altra banda podem dir que la lectura de determinades obres i articles prenen un caràcter indubtablement “regeneracionistas”.¹³

¹¹ Vegeu també GRANELL NOGUÉ, Glòria, *Prudenci Bertrana. Els primers passos de l'artista*. Col. Història de Girona, nº 29, Ajuntament de Girona, 2003.

¹² PLA, Op. cit & supra. Pàg. 86.

¹³ FULCARÀ I TORROELLA, Mª Dolors, *Girona i el modernisme*, pàgs. 177-191, Institut d'Estudis Gironins, IEG, Girona, 1976.

Com escrivia ell mateix i respecte del mestratge de la pintura deia subratllant el seu tarannà «esteticista»: *“Jo passava pel camí de la vida duent per únic patifell la meva capsa de colors”*¹⁴. Per tant, en la nostra visió de l'artista total que va ser el gironí, hi ha el Bertrana pintor, il·lustrador i dibuixant, en una primera etapa clarament «esteticista» i un Bertrana que se'ns presenta més «regeneracionista», si atenem al seu pensament i als seu escrits periodístics, filosòfics i literaris. Si es vol aquesta dualitat es pot analitzar de manera autònoma, no hi fa res, però la cosa certa és que de bell antuvi, en les pregoneses del seu pensament intel·lectual va existir des de sempre (i respecte de la societat burgesa i urbana, el modernisme a Girona i el noucentisme a Barcelona), societats en les quals va viure, tant en la personalitat com amb l'obra, s'hi denota un afany de rebel·lia, de recel i d'inconformisme. La pintura, en definitiva, no van donar-li els rèdits que esperava i per tant, una altre cartutx que podia fer esclatar en l'àmbit artístic en la seva maduresa podia ser el de l'escriptura. Escrigué la seva filla Aurora: *«Tenia prop de quaranta anys i encara no havia descobert la seva vocació d'escriptor»*.¹⁵

En un principi l'ofici d'escriure li donà alguna satisfacció però també més d'algun maldecap i algun problema a causa de l'esperit crític i anticonservador del seu ideari. Va participar amb els seus escrits en la renovació de la vida cultural gironina, juntament amb altres notables intel·lectuals, Carles Rahola, Xavier Montsalvatge i Miquel de Palol personatges renovadors i tinguts per “modernistes” en els àmbits socials gironins. Va començar a escriure col·laborant a la revista “Vida” l'any 1902, publicació que dirigia l'arquitecte Rafael Masó. Van col·laborar també en aquelles pàgines, Mossèn Viver i el seu germà, amics de Bertrana, *«tenia un deixeble de dibuix, un jove capellà-poeta, mossèn Francesc Viver, amb el qual, i amb un seu germà, també clergue i poeta anava a passejar per la Devesa cap al tard. Parlaven molt de literatura. Comentaven i comparaven prosistes i poetes del renaixement català»*.¹⁶

¹⁴ Vegi's "La Nova Revista", Prudenci Bertrana, "De quan jo era pintor", gener de 1928.

¹⁵ Op.cit. & Supra. Pàg. 47.

¹⁶ Op. cit. & Supra, Pàg. 50.

TEMPESTOSOS INICIS LITERARIS

Al 1907 va dirigir la revista “*Lletres*” i la seva col·laboració amb el metge psiquiatre Dídac Ruiz en l'elaboració del pamflet *La locura de Álvarez de Castro. Ensayo sobre la psicología patológica de un episodio heroico*¹⁷ al 1910 van suscitar-li tota mena de recels i una gran animadversió en la societat conservadora gironina. *La locura d'Álvarez de Castro* és un fulletó de volada intel·lectual en el qual es demostra la capacitat -no només prosaica de Bertrana- sinó també el nivell intertextual de la seva formació. El text és una anàlisi psiquiàtrica de la paranoia d'un general espanyol, el general Álvarez de Castro, personatge fanàtic que va portar a uns límits extrems la resistència dels gironins i de la ciutat durant els setges napoleònics. S'hi analitza amb detall la degeneració paranoica d'un personatge, «*favorecido por un temperamento de neuròpata*» i obsessionat de neurosi religiosa i patriòtica davant d'una situació bèl·lica que va acabar essent del tot irreversible. La publicació del pamflet, d'extraordinari interès per desmitificar els tòpics de la historiografia espanyola (regeneracionisme històric), no li va reportar a Prudenci Bertrana ni fama, ni benefici econòmic ni prestigi en aquella Girona encara tan carca, provinciana i conservadora. El llibret va ser molt criticat justament quan s'havien celebrat els fastos i les celebracions dels cent anys de les heroïcitats de l'època napoleònica a la ciutat «immortal». ¹⁸

JOSAFAT, «EL GEPERUT» DE LA CATEDRAL DE GIRONA

En aquestes dates del primer decenni del segle i en els seus inicis com a escriptor, els seus temes i el seu estil no van suposar-li el que se'n diu un camí de roses. La publicació de la novel·la *Josafat* al 1906, que és una de les creacions més famoses de l'escriptor, a nivell local va resultar ser més aviat un escàndol, «*Es tracta d'un cas d'erotisme perfectament corrent i normal. El que potser el complica és l'escenari on l'acció transcorre*» escriu la seva filla als anys seixanta, però és evident que la relació luxuriosa entre el campaner de Santa Maria i les bagasses va causar un fort un impacte en la Girona del

¹⁷ Editat per Dalmau Carles & Comp. Girona.

¹⁸ Vegeu la magnífica edició moderna acurada pel Dr. Joaquim Jubert i editada per la Fundació Valvi; Diego Ruiz, *Prudenci Bertrana i La Locura de Alvarez de Castro, Girona, 2007*.

noucents. Temps després de divulgada la novel·la *Josafat*, la publicació d'un article ofensiu per als militars -que ell no havia escrit- van costar-li a Bertrana la destitució del mateix diari republicà "*Ciudadania*", un temps de presó i el mateix l'exili voluntari de la ciutat de Girona, "*En aparèixer, causà la indignació d'algunes i d'alguns patriotes gironins, conservadors i tradicionalistes, els quals no perdonaren mai a Prudenci Bertrana d'haver col·laborat amb Diego Ruiz en una obra tan irreverent com inoportuna.*"¹⁹

LES NOVEL·LES

L'any 1899 va escriure la novel·la *Violeta* que s'ha mantingut inèdita durant molts anys i s'ha publicat molt recentment. L'esperit antiburgès i renovador del seu ideari el va portar a escriure la novel·la *Josafat* (1906), que va ser guardonada a les festes de primavera de Palafrugell d'aquell any. *Josafat* va causar una gran revolada en els cercles conservadors i més moralitzants de la societat pietosa gironina perquè, l'argument de la novel·la, presenta les relacions clandestines i immorals que manté un campaner de la catedral de Girona amb dues prostitutes del barri vell de la ciutat. El fet que el personatge de *Josafat* mantingui relacions sexuals amb les noies en el si del recinte sagrat dels indrets més recòndits i amagats de la catedral va causar una gran revolució en els cercles catòlics i conservadors de Girona, i per descomptat entre els mateixos canonges de la Seu. La novel·la de Bertrana té per rerefons la catedral de Girona; la novel·la de Víctor Hugo, *El geperut de Nôtre-Dame* presenta en diverses escenes les relacions de la bella i la bèstia en un decorat quasi idèntic, la catedral de París. De l'argument de la novel·la se'n va arribar a preparar una pel·lícula i se n'han adaptat obres de teatre.²⁰

Al 1907 va publicar *Nàufrags*, una novel·la de la qual la seva filla Aurora va escriure que «*estava també destinada a aixecar polseguera moralitzadora*».²¹ *Nàufrags* és un bellíssim text amb un argument que fa pensar molt en els personatges i els temes de les novel·les de l'autor portuguès Eça de Queirós, que el gironí havia llegit, *El crim de mossèn Amaro* i *El cosí Basili*. En la novel·la

¹⁹ Op. cit & supra. Pàgs. 55, 59.

²⁰ GRANELL NOGUÉ, Glòria, *Bertrana i Varés, la Girona de Josafat*, Col. Història de Girona, n.º. 37, Ajuntament de Girona, 2006.

²¹ AURORA BERTRANA, pròleg a les *Obres Completes* de Prudenci Bertrana, pàg. 26, Editorial Selecta, Barcelona, 1968.

Nàufrags de Bertrana es relaten també les relacions i els anhels prohibits d'un jove capellà i una donzelleta en el marc conegut d'una població també gironina amb un estany famós. El llenguatge com es podrà comprovar també ens porta a una tensió eròtica i lúbrica:

«El sacerdot la mirava francament adolorit, pensant en Eva temptadora, en l'instint de la dona i en com era de cobejable sa cosina així excitada per la presència d'un militar galant, jove, ple d'una gràcia exòtica i complimentosa.

Cèlia anava vestida amb senzillesa: un matiné blanc finíssim, gairebé transparent, cobria el seu bust, on tremolaven divinals plenituds; l'escot angulós descobria, entre la convexitat del si i la corba voluptuosa de la gorja, un clotet palpitant, niu de dolcesa, buidor amb pressentiments de besades, arran del qual una gran camèlia roja reflectia apassionades roentors.»²²

La tercera de les novel·les de l'escriptor gironí és *La Tietà Claudina*, que va ser de seguida publicada en castellà i publicada en català l'any 1910 amb el títol de *Ernestina* en la qual l'autor recrea magistralment amb un bell estil literari ben consolidat quatre tipus de psicologies femenines. La novel·la amb el nou títol es va publicar any 1929 i anys abans l'escriptor n'havia fet una adaptació per al teatre.

La carrera literària de Bertrana s'aniria consolidant amb l'evolució del segle que discorria en un ambient social de modernitat però poc a poc, aquest «modernisme» va ser renovellat i suplantat en termes culturals pels plantejaments «noucentistes». Les dues estètiques catalanes van coincidir, és cert, però alguns «modernistes» eternament finançats per llurs famílies burgeses com Rusiñol, Mir, Casas, Utrillo, Llimona, Masriera, De Riquer i altres van sobreviure artísticament i econòmicament. Bertrana, des del punt de vista literari havia rebut també el recolzament de Joan Maragall, però home honest, resignat i impenitent va haver de fer tothora mans i mànegues per superar determinades hipocresies i lluitar tothora per la seva subsistència. Els homes del «noucentisme» acabaren per imposar una nova estètica, nous gustos literaris i artístics, cosa que va fer que alguns extraordinaris escriptors contemporanis de bella prosa però, titllats de rurals i pagerols van restar a l'ombra del progrés i els beneficis culturals que proporciona el "noucentisme". J.LL. Marfany va escriure respecte la vocació literària de Bertrana que, «*La seva aparició física en el món literari barceloní, va tenir lloc, és veritat, en un mal*

²² Edició moderna de *Nàufrags*, a cura d'Oriol Ponsatí-Murlà, pàg.90. Edicions de la ela geminada, Girona, 2015.

moment per a ell, quan la narració de tema rural i la poesia maragalliana es batien en retirada contra els atacs noucentistes»²³. En aquest sentit afegia Josep Pla respecte del Bertrana escriptor, «els noucentistes l'han enderrocat»²⁴

ESCRIURE CONTES I COLUMNES PER FER LA VIU-VIU

Prudenci Bertrana va consolidar la seva vocació literària en la seva maduresa, comptava ja amb quaranta anys quan comença a publicar els seus llibres i les seves novel·les. Després dels anys desencertats de Girona, Bertrana va anar a viure amb la família a Barcelona, 1912. Diu la seva filla: «Es traslladà, doncs a Barcelona. Llogà un pis a la plaça del Rei. S'hi va instal·lar amb la família, esposa i quatre fills». En el zenit del modernisme artístic, 1911, es dedicà al periodisme on va dirigir algunes revistes, a escriure i a dirigir teatre i a publicar llibres de contes. *Proses Bàrbares, La lloca de la vídua, Els herois, L'home de la gorra peluda, El meu amic Pellini i altres contes* són ja textos publicats als anys vint. «Antoni López Ventura l'acollí amb els braços oberts. El nomenà redactor en cap de *L'Esquella de la Torratxa* i de *La campana de Gràcia*, va col·laborar a més en altres revistes i «així aconseguia d'afegir algunes pessetes al migrat sou que rebia d'Antoni López».²⁵

LA TRILOGIA, ENTRE LA TERRA I ELS NÚVOLS

A més d'un gran nombre de cròniques, de contes i obres de teatre, a Barcelona -ciutat en la qual no s'hi va sentir mai bé del tot i en la qual s'hi van desencadenar altres desgràcies- Prudenci Bertrana amb força i constància hi va desenvolupar de ple la seva activitat d'escriptor. A poc a poc va fer de l'escriptura irremeiablement el seu ofici ja que els cànons de l'estètica pictòrica havien canviat i no podia pintar ni en somnis tal i com ho venia fent el gran bohemí i amic seu Santiago Rusiñol. Primera, Bertrana no es podia permetre seriosament ni «l'art per l'art», ni cap mena de posicionament ultrancer i combativament «regeneracionista»; havia de fer alguna cosa per subsistir com a creador i segona que amb els seus treballs havia d'obtenir

²³ MARFANY, J.LL. Op. cit. 235

²⁴ PLA, Op. cit. & supra. Pàg.87.

²⁵ Op.cit. & supra. Pàg. 66.

vulguis no vulguis rèdits per al sosteniment de la seva economia familiar, «amb la seva ploma no anava a resoldre cap problema material ni domèstic. No anava a trobar cap solució que assegurés el confort i la tranquil·litat de la família. Al contrari. Prudenci Bertrana, escriptor, seguiria la seva trajectòria catastròfica, en la qual arrossegaria, fatalment, Neus Salazar i el seus quatre menuts».²⁶ Al 1920 va publicar el recull de contes *Els herois* i l'any 1921 va estrenar al teatre Goya de Barcelona l'obra teatral, *Les ales d'Ernestina* alhora que va a començar a col·laborar com a crític teatral al diari «La Veu de Catalunya».

A Barcelona ho intentà tot i treballà de valent. L'any 1931 va publicar una de les seves primeres novel·les *L'Hereu* en la qual a través d'un *alter ego* que bateja amb nom d'Innocenci Aspriu explica molts aspectes de la seva pròpia vida d'adolescent i de joventut. En la novel·la, quasi de manera tolstoiana, com s'havia esdevingut amb la novel·la *Quan se fa nosa* de l'empordanès Josep Pous i Pagès, Bertrana hi reflecteix els problemes i les incompatibilitats amb el seu pare. Amb aquesta novel·la de caràcter eminentment rural però d'una bellesa lingüística insuperable -com hem pogut comprovar- el gironí va començar la seva trilogia de novel·les. Amb *L'hereu* va guanyar el premi Creixells del mateix any.

Després d'aquesta novel·la amb la qual va assolir un cert èxit seguien *El vagabund* de 1933 i per tancar la trilogia basada amb molts fets de la seva vida va escriure *L'impenitent*. *El vagabund* és tal vegada la novel·la en la qual hi ha més abundància de descripcions de la ciutat de Girona.

«L'últim indret on posà els peus, abans d'anar-se'n de Girona, fou la Devesa. La Devesa li oferí un bell espectacle. S'havia revestit de totes les gales de la tardor. La fronda era una incomparable apoteosi d'or i porpra. Els altíssims plàtans del gran passeig formaven una interminable volta, on la llum del sol feia transparentar, amb un guspireig de vitratges, tota una gamma de colors ardents, des del cadmi i el rosa suau a la violència esclatant del laca de gransa. Una lleu empenta de l'oratjol determinava una pluja de fulles atapeïda, fantàstica, marejadora.»

«A través dels vidres del vagó, entelats i trontolladors, veia passar llums forans; i la resplendor dels propers il·luminava un segon, per a deixar-lo altre cop sumit en la penombra del fanal agònic.

El soroll de la marxa s'intensificà sobtadament. Passaven el pont de ferro de l'Onyar, des d'on la perspectiva de Girona esdevé impressionant.

²⁶ Op.cit. & supra. Pàg. 51.

L'Aspriu netejà un tros de vidre de la finestrella i atalaià al defora. El prodigiós campanar de la col·legiata de Sant Feliu, vist contra la llum de la celèstia, era més meravellós que mai. Tenia l'esveltesa d'un enorme xiprer. Per a albirar-ho fins al vèrtex calia aixecar el cap. Un inici d'alba travessava els finestrals i assiluetava les adormides campanes, la filigrana de les arestes i els calats de les ogives. I part amunt, encara es distingia la massa ombríua i feixuga de la Seu, que dominava un escalonament fantàstic de teulades i xemeneies negres com la tinta. A baix de tot, a l'abisme, la llorda i pintoresca renglera de cases velles i desiguals es reflectia confusament en l'aigua espessa i calmosa del riu, amb la infinita varietat de penjarelles i andròmines que emplenaven balcons, finestres i galeries.»²⁷

Entre la feina d'elaboració d'aquestes darreres novel·les va seguir publicant comèdies i drames per al teatre, cròniques periodístiques, contes, l'assaig sobre el seu amic Dídac Ruiz, *Jo! Memòries d'un metge filòsof*, 1925 i el recull d'articles intítulat *Impromptus*, 1936.

BARCELONA I BERTRANA, CRESPONS NEGRES

Estant a Barcelona, com hem apuntat, els infortunis encara havien de trucar de nou la porta de casa dels Bertrana, «a Barcelona l'esperaven tota mena de calamitats i desastres. L'urbs era un monstre inhumà, devorador de fills i d'il·lusions...»²⁸ En tretze mesos a causa de la tuberculosi hi perdé tres dels seus fills, el fill Heribert de quinze anys mort l'octubre de 1913 al qual van traslladar a Girona per tal de veure si es refeia; la seva filla gran Helena (2 de gener de 1915) als dinou anys i també morí la seva filla més menuda Cèlia, nascuda el 26 de novembre de 1910, morí en vigílies de la proclamació de la República, als vint anys.²⁹ Josep Pla ens relata als seu volum *Retrats de passaport* que a vegades es trobava a Prudenci Bertrana pel barri vell de Girona pintant a l'aire lliure. Vegem què ens diu l'empordanès:

«Anant a l'institut, el trobava pintant un racó pintoresc o una casa vella, llavors pintava, m'aturava un moment a badar amb els llibres sota el braç, ell em mirava,

²⁷ PRUDENCI BERTRANA, *Obres Completes*, pàg. 470, 451, Editorial Selecta, Barcelona, 1968.

²⁸ Op.cit. & supra. Pàg. 73.

²⁹ PONSATÍ-MURLÀ, Oriol, «El preu dels fills» article a la Revista de Girona, pàg 80, número, 301, Març-Abril, 2017.

sense treure's la pipa de la boca, com si jo fos una bèstia rara. A l'establiment docent vaig tractar el seu fill Heribert, un xicot ros, sec, nerviós. Morí molt jove, tuberculós.»³⁰

Aquesta tragèdia i la depressió psicològica consegüent en la qual caigué Bertrana i després d'un temps de no poder engendrar ni una ratlla va anar perdent algunes de les feines. El panorama per l'escriptor i artista gironí en aquests primers decennis del segle va ser absolutament desolador. Només pogueren aconseguir-lo -amb els temps successius- la seva pacient i amorosa esposa Neus Salazar, els seus veritables amics de Girona i la seva filla gran Aurora. Després de l'ensulsiada personal de la família Bertrana amb gran força de voluntat l'artista va emprendre de nou la seva feina d'escriptor. Escriu Pla: *«Era a més un home molt nostàlgic. Tenia una passió per Girona i pels seus amics d'aquells anys...»*³¹

AURORA BERTRANA

L'any 1924, la seva filla gran Aurora, que tocava el violoncel i treballava a Barcelona va anar-se'n a Suïssa a estudiar música. Va casar-se amb un enginyer i després de realitzar alguns viatges per la Polinèsia i d'escriure i publicar sobre aquests territoris, la parella no tornà a Catalunya fins l'adveniment de la República. Llavors tornen a Catalunya i amb l'adveniment del feixisme, el seu marit, es passà al bàndol franquista. Aurora, dona de moltíssim caràcter, lògicament se'n separà i l'any 1938 emprengué l'aventura de l'exili tota sola. Torna a Suïssa deixant a Catalunya el pare, la mare i la seva abnegada cunyada Eufèmia Salazar. El fet de recalar a Suïssa li va donar seguretat i li va permetre de seguir els cruels esdeveniments del nazisme als quals ridiculitzà en el conte «La mareta dels porcs». A l'Alta Savoia, després del conflicte, Aurora va treballar com a voluntària en la reconstrucció del poble d'Etobon. Des de Suïssa, durant els anys d'exili va viatjar a Prada de Conflent per poder anar a Andorra i tenir contacte amb la seva mare. Va poder tornar a Catalunya l'any 1949.

³⁰ PLA, op. cit. & supra. Pàg.83.

³¹ PLA, op. cit. Pàg. 88.

DARRERS ANYS DE BERTRANA

Els darrers anys de la vida de Prudenci Bertrana va anar escrivint el text de *L'impenitent*, la tercera novel·la de la trilogia que es va publicar pòstumament l'any 1948. *L'impenitent* és un text en el qual l'autor recrea amb lògica amargor alguns dels darrers esdeveniments de la seva vida; s'hi descriuen els darrers aspectes de la seva pròpia i patètica biografia, «*Probablement, Prudenci Bertrana ha dit en aquella darrera obra tot el que turmentava cruelment la seva vida de pare i de periodista malaurat.*»³² L'any 1934 va rebre alguna distinció pel seu teatre i exposa encara algunes pintures a les Galeries Laietanes.

LA GUERRA CIVIL: S'HA ACABAT PUBLICAR EN CATALÀ

Prudenci Bertrana sobreposant-se a la tragèdia familiar, estant encara a Barcelona tornà a emprendre els exercicis de pintura i seguí treballant en tasques periodístiques. Continua escrivint i publicant altres llibres de contes i textos de comèdies per al teatre, a més d'algunes obres que elaboraren juntament pare i filla. En apropar-se els fets de la guerra civil va haver d'abandonar Barcelona, es quedà una altra vegada sense les subsistències de les col·laboracions als diaris, sense poder-hi publicar les seves crítiques teatrals, ni sense ni tan solament poder ensenyar de dibuix i pintura a la mainada a l'escola del Bosc de Montjuïc.

L'any 1936, Prudenci Bertrana va pronunciar una conferència d'homenatge al seu amic de bohèmia i tresqueres gironines, Santiago Rusiñol, «El Rossinyol que jo he tractat»; va pronunciar també el discurs presidencial dels Jocs Florals de Barcelona.

Durant la guerra civil espanyola, els Bertrana van haver d'amagar-se a Vilada (poblet del Berguedà) i a Sant Pere Pescador refugiat a casa d'un seu cosí on va viure ben pobrament. La filla Aurora, però, havia marxat a l'estranger i va tenir afortunadament molta més sort que el pare. Acabada la guerra, Prudenci Bertrana, va tornar a Barcelona i per influència d'algun amic va obtenir un petit càrrec a l'Ajuntament de Barcelona. A Barcelona li ofereixen d'escriure en castellà per a *La Vanguardia Española* a la qual cosa ell refusa i -com subratlla la seva filla- va seguir escrivint en català per ell

³² Op. cit & supra. Pàg. 90.

sol. L'any 1940 encara va tornar a formalitzar una exposició de quadres a les Galeries Laietanes.

Prudenci Bertrana va morir a la ciutat comtal el dia 21 de novembre de 1941, «*El gran prosista català se n'havia anat d'aquest món sense fer cap mena de fressa, amb la mateixa i noble simplicitat amb què hi havia viscut*»³³

Els llibres de contes i les novel·les de Prudenci Bertrana s'estan reeditant en l'actualitat per iniciativa d'algunes institucions gironines a través l'editorial gironina, **Edicions de la ela geminada**.

³³ Op. cit & supra. Pàg. 90.

